

AHMED-İ YESEVÎ, YUNUS EMRE ve HACI BEKTAŞ-I VELÎ'NİN İSLÂM ÇİZGİSİNDEKİ BÜTÜNLÜK

Prof. Dr. Ali YILMAZ

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

ÖZET

İslâmiyet'in kabulünden sonra Türklerin bir kısmı anayurtları olan Orta Asya'dan batıya doğru göç etmeye başlamışlar ve bu göç, Anadolu'nun kalıcı yurt edinilmesiyle durmuştur. Hatta bu, Osmanlı Devleti'nin güçlü dönemlerinde bütün Balkanları içine alacak şekilde genişlemiştir. Böylece Orta Asya'dan Anadolu'ya, Balkanlara kadar uzanan bir Türk coğrafyası oluşmuştur. Bu göç aynı zamanda dinî inanış, yaşayış ve kültürün de göçünü sağlamış, fizikî coğrafyanın yanında dinî ve kültürel bir Türk-İslâm coğrafyası da doğmuştur. Çünkü Orta Asya 'da gelişen ilim ve kültür, Müslüman Türk âlimler tarafından Anadolu'ya da taşınmıştır. Bu aynı zamanda dinî, ilmî ve kültürel bütünlüğün de taşınması anlamına gelmektedir. Bu geniş coğrafya içinde bir çok önemli şahsiyet yetişmiştir. Bunlardan üç önemli isim; Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre'dir. Orta Asya'da yaşayıp orada vefat etmiş olan Ahmed-i Yesevî, Orta Asya'dan Anadolu'ya göç edip orada hayat sürmüş olan Hacı Bektaş-ı Velî ve tamamıyla Anadolu'ya ait olan Yunus Emre, bahsedilen geniş coğrafyayı birbirine bağlayan köprü; aynı zamanda da bizim İslâm anlayışımızın tarihî yönünün aynasıdır. Bu çalışma, bahsettiğimiz üç büyüğümüzün İslâm çizgilerindeki bütünlüğü, mukayeseli olarak ortaya koymaktadır. Bazı temel İslâmî konu ve kavramlar hakkında ortak görüş, tavsiye ve ifadeleri tesbit edilerek, mukayese edilebilmesi için yan yana getirilmiştir. Konuyu dağıtmamak ve uzatmamak için yoruma girilmemiş, söz kendilerine bırakılmıştır.

Sonuçta, temel İslâmî konu ve kavramlarla ilgili olarak her üçünün de ortak görüş, düşünüş ve tavsiyelerinin olduğu, İslâm çizgilerinde bir bütünlüğün bulunduğu anlaşılmıştır. Her üçü de, Allah'a itaatin gerekliliğini ifade etmişler, günahlardan kaçınmayı ve tevbeyi tavsiye etmişler; ihlasla ibadetlere sarılmanın önemini vurgulamışlar; Kur'an ve Sünnete sarılmayı vazgeçilmez görev olarak arzetmişlerdir. Hulefa-i Râşidîn'e bakışları ortaktır. Tasavvufî anlayışta ortak kavramlarda buluşmaktadırlar. Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre'nin bu yönlerinin de göz önüne serilmesi, millî birlik ve bütünlüğümüze de büyük katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî, Yunus Emre, İslâm Çizgisi,
Bütünlük, İrakeyn Seferi, Tebriz, İbrahim Paşa.

GİRİŞ

Kültür tarihimizde çok sayıda önemli şahsiyetin varlığı bilinmektedir. Bunların bir kısmı yaşadıkları dönemde görevlerini yapmış, toplumun o günkü kültürel yapısını dokumuş, herhangi bir eser bırakmadan ömürlerini tamamlayıp gitmişlerdir. Bunlardan isimleri bilinenler olduğu gibi, nicelerinin isimleri dahi unutulmuştur. Ancak bir kısmının hem isimleri hafızalarda yaşamakta, eserleri de elimizde bulunmaktadır. Hatta bunların bazılarının sevenleri, bağlıları, hatta kendisini onun adına oluşturmuş "yolun" bağlısı kabul eden topluluklar mevcuttur.

Ahmed-i Yesevî, Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Velî bu özelliklere sahip millî şahsiyetlerimizdendir. "Ahmed-i Yesevî" veya "Yunus Emre" denildiği zaman hemen herkes gönülden kopup gelen sevgi hisleriyle dolmaktadır. Kendisini Hacı Bektaş-ı Velî'nin yolunun takipçisi sayanlar, toplumumuzda hala önemli bir yekûn tutmaktadır.

Adını andığımız bu şahsiyetlerimiz, bizi geçmişimizle bütün hale getiren önemli yapı taşlarıdır. Niceleri gibi, bunları da günümüz insanına tanıtarak tarihî kültür mirasımızla bağımızı güçlendirmemiz gerekir.

Bilindiği gibi, tarihî kültür mirasımızın en önemli harcı dinimiz, yani İslamiyet'tir. Kabul ettiğimiz tarihlerden itibaren İslamiyet, bizim birlik ve beraberliğimizin teminatı olmuştur. Bundan sonra da olmaya devam edecektir. Bu bakımdan, tarihî kültürümüzü dokuyan önemli şahsiyetlerin İslam çizgilerini de bilmemiz, geçmişimizle günümüzü bağlamanın önemli basamağı olacaktır.

Ana yurdu Türkistan olan Türklerin, önemli bir kısmının, İslamiyet'i kabulünden sonra batıya doğru göç ettikleri tarihî bir gerçektir. Asırlar süren bu göç Anadolu'nun vatan edinilmesiyle sona ermiştir. Böylece ta Doğu Türkistan'dan Ege Denizi'ne, hatta Osmanlı Devleti'nin güçlü zamanlarında, bütün Balkanları kaplayacak şekilde Viyana önlerine kadar uzanan geniş bir coğrafya Türk dünyası haline gelmiştir. Bu tarihî süreç, bu geniş coğrafya üzerinde Müslüman Türk kültürünün teşekkülüne, gelişmesine ve yaşama-

sına vesile olmuştur. Bu kültürün temelini İslâm inanç, ibadet ve ahlak sistemi teşkil eder ve bizim tarih içinde oluşan bu temele dayalı kültürümüzde, bu kadar geniş coğrafyaya rağmen genel hatlarıyla bir bütünlük mevcuttur.

Biz bu bütünlüğü ve genel hatlarıyla doğru çizgiyi Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre'de görebilmekteyiz. Başka isimler üzerinde yapılacak çalışmalarda veya saydığımız bu üç önemli şahsiyetin yanına ilâve edebileceğimiz başka kişilerde de aynı durumu tesbit etmemiz mümkündür.

Ahmed-i Yesevî, Türkistan'da yaşamış ve orada vefat etmiş bir kimsedir. Eldeki kaynaklara göre onun hayatıyla ilgili bilgiler şöyledir: Bugün Kazakistan sınırları içinde olan Sayram kasabasında doğmuştur. Doğum tarihi belli değildir. 477 / 1083 yılı civarında doğduğu tahmin edilmektedir. Daha sonra bugün "Türkistan" adıyla bilinen Yesi şehrine yerleşmiş ve orada tahsil görmüştür. Bir ara Buhara şehrine göçettiyse de, tekrar Yesi'ye dönerek, 562 /1166 tarihinde orada vefat etmiştir (*Eraslan, 1991*). Türbesi bu şehirde hala ayakta.

Aşıkpaşa-zâde Tarihi'nde Hacı Bektaş-ı Velî ile ilgili şu bilgi verilmektedir:

"Hacı Bektaş kim, Horasan'dan kalkdı, bir kardeşi vardı, "Menteş" derlerdi. Bile kalkdılar geldiler; doğru Sivas'a geldiler ve ondan Baba İlyas'a geldiler ve ondan Kırşehir'e vardılar ve ondan Kayseri'ye geldiler. Kayseri'den kardeşi Mentеш yine Sivas'a vardı; onda eceli mukaddermiş, anı şehid ettiler, bunların kıssası çokdur, cemûsine ilmim yetmiştir, bilmişimdir. Hacı Bektaş, Kayseri'den Karayol'a (Sulucakaraöyük'e) geldi. Şimdi mezar-ı şerifi ondadır." (*Aşıkpaşa-zâde, 1332 (1916)*).

Bu ve diğer kaynaklardaki bilgilerden anlaşıldığı üzere Hacı Bektaş-ı Velî, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelip yerleşmiş, orada önemli ve etkili bir kişi olarak yaşamış ve yine orada vefat etmiştir. Kabri, halen eski adı Sulucakaraöyük olan, bugünse kendi adını almış bulunan Nevşehir'in Hacıbektaş ilçesinin merkezindedir ve ziyaret edilmektedir. Kesin olmamakla birlikte, Hacı Bektaş-ı Velî'nin 669 / 1270'de vefat etmiş olduğu tahmin edilmektedir (*Coşan, 1986*).

Yunus Emre de, Anadolu'da doğmuş, orada yaşamış ve yine orada vefat etmiş büyük bir şahsiyettir. 720 / 1320-21'de vefat ettiği kabul edilir¹

Çalışmamızın konusunu teşkil eden büyüklerimizden birisi olan Ahmed-i Yesevî'nin tasavvufî bir kişiliği vardır. Hatta, "Yeseviyye" diye kendi adına izâfe edilmiş bir tarikatın piridir. Aynı şekilde Hacı Bektaş-ı Veli'nin de mutasavvıflığı vardır ve Makâlât'ında bu tasavvufî yönü açıkça görülmektedir. Yunus Emre de, onlar gibi, Anadolu'da yaşamış mutasavvuf bir şahsiyettir. Şiirlerine de bu yönü, net bir şekilde yansımıştır.

KARŞILAŞTIRMA

Biri Orta Asya'da yaşamış ve orada vefat etmiş, biri Orta-Asya'dan Anadolu'ya gelip yerleşmiş ve orada hayat sürmüş, diğeri de tamamen Anadolu'ya ait üç büyük kişinin inanış ve düşünüş biçimlerinin tesbiti ile, bunlar arasındaki benzerlik ve bütünlük, geniş coğrafyaya yayılmış olan Türk kültüründeki benzerlik ve bütünlüğü göstermesi bakımından oldukça önem arz etmektedir.

Bizim bu çalışmamız Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre'nin bazı İslamî kavram ve konular hakkında söylediklerini karşılaştırarak, onların bu kavram ve konulardaki inanış ve düşünüş biçimlerindeki benzerliği ve bütünlüğü ortaya koymaya yöneliktir.

Ahmed-i Yesevî, Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin İslam çizgisindeki bütünlüğü ele alırken temel dayanağımız, bugün elimizde bulunan eserlerinde yer alan kendi sözleridir. Önce, seçtiğim bazı İslamî kavram ve konular hakkında neler dediklerini tesbit ettim ve bunları bir bütünlük içinde sıraladım. Böylece aynı konularda her üçünün de (bazen sadece ikisinin) söyledikleri ortaya çıkmış oldu ve mukayese imkânı doğdu.

Her üç büyüğümüzün sözlerini tesbit ederken kullandığım kaynaklar şunlardır:

1. Ahmed-i Yesevî, **Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler**, (Hazırlayan: Prof.Dr.Kemal Eraslan), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Kemal Eraslan, sayfanın bir tarafında Ah-

med-i Yesevî'nin hikmetlerinin asıl metnini vermiş, karşı tarafta da açıklamasını yapmıştır. Hikmetlerden yaptığımız alıntılarda önce asıl metin yazılmış, arkasından, daha kolay anlaşılması için Sayın Eraslan'ın bugünkü dile aktarması verilmiştir.

2. Prof.Dr.M.Esad Coşan, **Hacı Bektaş-ı Veli Makâlât**, Seha Neşriyat, İstanbul (1986).

3. Dr. Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Divanı** (Tenkidli Metin-İnceleme), I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin sözlerinin kaynağını oluşturan **Makâlât**'ın ona ait olmadığını iddia edenler olabilir (*Ocak*, 1992). Halbuki, birçoklarının Hacı Bektaş-ı Veli'nin hayatıyla ilgili konularda kaynak olarak kabul ettiği **Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli**'de şöyle bir olay anlatılmaktadır:

"... Saîd, küçüçük bir çocuk hâlinde kazanın içinde belirdi. Gene kapağı örttüler, kırk gün sonra açtılar, gördüler ki, Saîd, eskisi gibi kazanın içinde oturmakta. Saîd'i kazandan çıkardılar. Saîd bundan sonra hoş bir hâle büründü, Hünkâr'ın **Makâlât'ını** Türkçe'ye çevirdi." (*Gölpınarlı*, 1958).

Makâlât'ın Hacı Bektaş-ı Veli'ye ait olma dığını iddia edenlerin, öncelikle nakledilen Saîd isimli kişinin "*Hünkâr*" ın, yani Hacı Bektaş-ı Veli'nin **Makâlât'ını** Türkçe'ye çevirdiği şeklindeki bilgiyi açıklığa kavuşturması gerekir.

Menakıb-nâme'de anlatılan bu bilgi, şunu kesin olarak ortaya koymaktadır: **Menakıb-nâme** kaleme alındığında, yani kendisinin vefatından 200 seneden daha fazla bir süre sonra Hacı Bektaş-ı Veli ile ilgili olarak sözlü bir şekilde gelişen menkabeler yazıya geçtiğinde, onun **Makâlât** isimli bir eserinin olduğu ve aslı Arapça olan bu kitabın Türkçe'ye tercüme edildiği biliniyordu. Bu, nakledilen kısmın başındaki olay ve diğer birçokları gibi isbatı mümkün olmayan bir menkabe değildir. Çünkü vâkıa ile uyusmaktadır. Hakikaten Hacı Bektaş-ı Veli'den tercüme edildiği yazılı olan **Makâlât** tercümeleri kütüphanelerimizde mevcuttur. Bu bakımdan Makâlât'ın Hacı Bektaş-ı Veli'ye ait olduğunda bence şüphe yoktur.

Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre'nin söz konusu İslamî konu ve kavramlarla ilgili görüş ve tavsiyeleri şöyledir:

Besmele

Müslüman insan, hayırlı, doğru ve faydalı olan her işe Besmele ile başlar.

Süleyman Çelebi, Mevlid'ine bunu çok güzel bir beyitle dile getirerek başlamıştır:

"Allah adın zikredelim / evvelâ
Vâcib oldur cümle işde her kula"

Ahmed-i Yesevî de hikmetlerine Besmele ile başlamaktadır:

"Bismi'llâh dip beyân eyley hikmet ayıtp
Tâliblerge dürr ü güher saçtım muna
Riyâzeti katıĝ tartıtp kanlar yutup
Min defter-i sâni sözün açtım muna"

(Bismillah'la başlayarak hikmet söyleyip
Taliplere inci, cevher saçtım işte. Riyâzeti
katı çekip, kanlar yutup Ben defter-i sâni
sözünü açtım işte.)

1/1 (s.48, 49)²

Hacı Bektaş-ı Velî de Besmele'nin önemine şu sözlerle işaret eder:

"Pes zâhidlerin tâatı dün ü gün Tanrı'yı zikretmekdür ve hem Bismillâhirrahmânirrahim'i cümle işde yad kılmakdur." (s.6-7).³

Hayır ve Şer Her Şeyin Allah'dan Olduğu

İslâm inancına göre hayır da olsa, şer de olsa her şeyin mutlak yaratıcısı Allah'dır. Ancak, kendine ait fiilleri kul, cüz'i iradesiyle ister, Allah onu yaratır. İnsanın iradesi dışında olan her şeyin yaratıcısı zaten mutlak olarak Allah'dır. Ahmed-i Yesevî bu durumu şöyle ifade eder:

"Aşıkları zâr ingreben yolĝa kirdi
Her ne cefâ tigşe anı Hak'dın bildi
Râzî bolup yir astıĝa hâzır boldı
Zar yıĝlaban seherlerde turar dostlar"

(Aşıkları inleyerek yola girdi;
Her ne cefâ gelse, onu Hak'dan bildi;
Râzı olup yer altında hâzır oldu;
Ağlayarak seherlerde durur dostlar.)

XXII/2 (s. 168-169) Aynı

hususla Yunus Emre de şöyle der: "Yunus bu sözleri kogil kend'özünden elin yugil **Senden ne gele bir digil çün Hak'dan ola hayr u şer** 28 / 9 (s. 45)⁴

Allah'a İtaat

Allah'a itaat mü'min olmanın gereğidir. Allah'ın emrettiklerini yerine getirmek, yasakladıklarından da kaçınmak gerekir. Birçok ayette, Allah'a itaat edilmesi emredilmiştir. Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre de, "Allah'a itaat" meselesi üzerinde durmuştur.

Ahmed-i Yesevî:

"Hakk'a yanıp mü'min bolsang **tâat kılĝıl**
Tâat kılĝan Hak didârın körer dostlar"

(Hakk'a dönüp mü'min olsan, tâat kıl sen; Tâat kılan Hak didarını görür dostlar.)

XXII/1(s.168-169)

Yunus Emre:

"Gel imdi tur bu fânîden mahrum kalmadın
Bâkî'den

Tâat kılup bu dünyeden kul nasîbin olmak
gerek"

137/4 (s. 148)

"Kim durur kim ire ana dün gün tâat kılan Ana
Virülür uçmak anlara zîrâ bilişdür yâd degül"

154/5 (s.164)

Hacı Bektaş-ı Velî:

"Pes imdi Çalup Tanrı'ya inanmak imândur ve
buyrugun dutmak dahi imandur ve yıĝlın didüĝinden
yıĝlınmak imândur. Pes Tanrı tabâ reke ve taâlâ
buyurduĝın dutmayup, yıĝlın didüĝinden yıĝlınmamak
Tanrı'ya inanma mak dur." (s. 16)

Günahlardan Kaçınma ve Haram-Helâl Ölçüsüne Riayet

Müslüman bir kişinin özelliklerinden biri de günahlardan kaçınmak ve haram-helâl ölçüsüne riayet etmektir. Büyük şair ve müridlerimizin her üçü de günahlardan kaçınma ve haram-helâl ölçüsüne riayet hususunda çok hassasiyet göstermişlerdir. Bu hassasiyetlerini, daha çok, bu hususlara riayet etmeyenleri tenkid ederek, ve onların acınacak hallerini gözler önüne sererek göster-

mişlerdir. Yunus Emre, tenkid oklarını öncelikle ve özellikle kendine yöneltir. Ona göre, her şey insanın kendisinde başlar ve kendisinde biter.

Ahmed-i Yesevî'nin, günah işlemekten, haram olan ve kötü kabul edilen işleri yapmaktan çekinmeyenlere yönelttiği tenkid okları şöyledir:

"Tâlib min dip ayurlar va'llâh bi'llâh nâ-insâf
Nâ-mahremge bakarlar közleride yok insâf
Kişi'mâln yiyürler çün dilleri imes sâf
Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberriük"

("Talibim ben" söylerler va'llâh bi'llâh nâ-insâf;

Nâ-mahreme bakarlar, gözlerinde yok insâf;

Kişi malını yiyerler, gönülleri değil saf;
Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberriük.)
XII/3 (s. 116-117)

"Pîr hizmetin kıldık tîp tâlib min dip yöreler
Yiben harâm harışnı kûlbârığa urarlar."

("Pir hizmetin kıldık, tâlibim" diyip yürürler;
**Yiyip haram, mekruhu torbalarına
doldururlar.)**

XII/4(s.116-117)

"Sûretleri sâfî nakş kıyâmetdin korkmaslar
Fısk u fücûr hâsılı günâhlardan hürkmes-
ler

Riyâ tesbîh ilginde yığlap yaşın tökmesler
Arslan Baba'm sözlerin işitingiz teberriük."

(Suretleri bütün nakş, kıyâmetten korkmazlar;

**Fısk u fücûr kılarlar, günahlardan ürk
mezler;**

Riyâ tesbihi ellerinde, ağlayıp yaş dökmezler;
Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberriük.)

XII/7 (s.118-119)

Yunus Emre'nin aynı konudaki sözleri şöyledir:

"Yârânlarundan utanup günâhun gizlü iş-
lersin

**Yaradan Hâlık'un hâzır niçün O'ndan
utanmazsın"**

235/5(s.248)

"Bunda zâlimlik eyleyen nefsi harâmla toy"
layan

Yüzleri kara kopısar öz cânlan râhat degül"

154/4 (s.163)

"Müsül mânlar zamâne yatlu oldı

Helâl yenmez harâm kıymetlü oldı"

387 /1 (s.388)

**"Kesgil harâmdan elün kesgil gaybetden
dilün**

Azrail el irmedin bu dükkâmı dir gider"

35/4(s.51)

**"Yazuğum çok günâh öküş yürür idüm dünyâda
hoş**

İtdüklirğimün hisâbın vireyim andan varayım"

210/6(s.226)

"Ben bana zulm eyledüm **İtdüm günâh**

Neyledüm n'İtdüm sana iy pâdişâh"

415 / 2 (s.413)

Hacı Bektaş-ı Velî haram-helâl hususunda itina göstermeyenleri şu şekilde tenkid eder:

"Pey iy mü'minler! Kıyâmete inanmak böyle değil kim, siz inanursız, zira kim, her ne bulur sanuz harâmdan ve helâlden geyürsüz ve donanursız, haksuz yirde nimetler yiyüp gönenürsüz; ya'ni iş bu inanmak mudur kim, siz inanursız?" (s .17).

Ahmed-i Yesevî, haramdan elde edilmiş malın hayır getirmeyeceğini belirtir:

**"Harâm harış yığmış mâlgâ kıvanmangız
Mâllarını karış atlığ yılan kalur."**

(Haram mekruh yığılmış mala güvenmeyin;
Mallarını karış adlı yılan kılar.)

XXX / 8 (s.204,205)

İhlâs

İhlas, kişinin yaptığını, ibâdetini sırf üzerine vazife olanı yerine getirmek niyetiyle ve Allah rızası için yapmasıdır. Yapılanlar ve ibadetler ihlâsla yapılırsa makbuldür. Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre de bu hususa şu sözleriyle işaret etmişlerdir:

"İşk gevheri tübsüz deryâ içre pinhân
Cândın kiçip gevher alğan boldı cânân
Bü'l'hevesler âşık min dip yolda kalğan
Dînlerini pûçek pulğa satar döstlar"

(Aşk cevheri dipsiz deniz içinde pinhan;
Candan geçip cevher alan oldu cânân;
Hevesliler âşıkım der, yolda kalan;
Dinlerini değersiz pula satar dostlar)
XXI/4 (s. 162463)

Yunus Emre:

"Aşıklar ortasında sofilik satmayalar
İhlâsıla bu işka riyâyı katmayalar"

5111 (s.75)

Hacı Bektaş-ı Velî:

"Her ne kim vansa ihlâsıla imân getürmekdür."
(s.18)

"Zirâ kim yuyısı (yuyucu) arınmayunca yu-
maklığıla yuncı arınmaz. Pes imdi âdâm gerek kim suya
yaraya ve su gerek kim âbdeste yaraya ve âbdest gerek
kim namaza yaraya ve namaz gerek kim Çalap Taâlâ'ya
yaraya." (s.8)

Tevbe

Temel İslâmî kavramlardan birisi de "tevbe" dir. Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette tevbeden bahsedilir. Allah, müslümanlardan tevbe etmelerini ister. Tevbe esas itibariyle hatadan, gûnahtan ve yanlıştan, bir daha dönmek üzere vazgeçmektir. Bizim ele aldığımız büyük zatlar da bunun üzerinde dururlar. Ahmed-i Yesevî :

"Tevbe kılıp Hak'ya yanğan âşıklarğa
Uçmah içre dört anğda şerbeti bar
Tevbe kılmay Hak yanmağan gâfillerğa
Tar lahidde katı azâb hasreti bar."

(Tevbe kılıp Hakk'a dönen âşıklara

Cennet içinde dört pınarda şerbeti var.
Tevbe kılıp Hakk'a dönmeyen gâfillere
Dar lahidde katı azap hasreti var.)

XVIII/1 (s.146-147)

"Günâhuna tevbe kılıp yığlap yörğül

Kiter min dip yol başığa barıp turğul
Kitkenlemi körüp sin hem ibret alğil
İbret alsang yatmış yiring bolur gülzâr"

(Günâhına tevbe kılıp ağlayıp yürür sen;

Giderim diyip yol başına varıp dur sen;
Gidenleri görerek hem ibret al sen;
İbret alsan, yattığın yer olur gülzâr.)

XVII/8(s.152-153)

"Namâz rûze teybe üzre barğanlarğa
Hak yolığa kirip kadem koyğanlarğa
Uşbu tevbe birle anda barğanlarğa
Yarlıkanmış kullar birlen sohbeti bar"

(Namaz, oruç, **tevbe üzre varanlara**, Hak yoluna girip ayak koyanlara, **Bu tevbeyle âhirete varanlara**, Bağışlanmış kullar ile sohbeti var.)

XVII/5 (s.146-147)

"Tevbesizler bu dünyâdın kiçmes bilür

Ölüp borsa gr azâbın körmes bilür
Kıyâmet küin tang Arasât atmas bilür
Heyhât heyhât nevha feryâd küinleri bar"

(Tevbesizler bu dünyadan göçülmez bilir;

Ölüp varsa, kabir azabını görmez bilir;
Kıyâmet günü Arasat tanı atmaz bilir;
Heyhât heyhât, nevha, feryâd günleri var.)

XVII/4 (s.146-147)

Hacı Bektaş-ı Velî:

"Pes kul yavuz hâlden dönicek **tevbe veren**
Çalap kendüsidür."

"Pes imdi iy mü'minler! **Tevbeyi şöyle kılmak gerek kim, anda aceb olmaya, lâkin şöyle kılmak gerek kim menfaat gele, zîrâ kim tevbe kılmaklık peşimânlıkdur** ve peşimanlığın esası budur kim, yitmiş yıllık günâh bir özre satılır." (s.23)

Riyâ

Riyâ, kişinin yaptıklarını ve ibâdetlerini, gösteriş niyetiyle ve "yapıyor" desinler düşüncesiyle yapmasıdır ki, bu dinimiz tarafından yasaklanmış ve böyleleri Kur'an'da yerilmiştir.⁷ Ah'med-i Yesevî de riyâkar insanların imandan uzak olduklarını kabul eder:

*"Rûze tutup halkğa riyâ kılgenleri
Namâz okup tesbîh kolğa algenleri
Şeyh min tiyü özge binâ koygenleri
Ahir demde imanındın cüda kıldım"*

(Oruç tutup halka riya kılanları,
Namaz kılıp tesbih ele alanları,
Şeyhim diyip başka bina kuranları
Son deminde imanından cüdâ kıldım.)
XIII/12 (s.130-131)

Yunus Emre de riyânın insanı düşüreceği kötü durumları şu beyitiyle ifade eder:

*"Kılursın riya namaz yazuğun çok hayrun az
Dinle neye varur söz cehennemde yatarsın"
248 / 8 (s.259)*

Yunus Emre diğer bir beyitte riya ile karışık ibadetlerden uzak olduğunu söyler:

*"Uş ben beni cem' eyledüm ol dosta iman ey-
ledüm
Birliğine kıldum kâmet riyâ tâat nemdür be-
nüm"*

170/5 (s.178)

Hacı Bektaş-ı Veli de riyâ ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

"Zirâ kim ol Pâdişâh-ı Kerim eydür:

*Ben ol pâdişâhvân kim, yüz bin hezârân ve yüz bin
isteyici, istedürven, tâ haddi kapumda ömürleri geçince
zâr u zâr ağlarlar ve eğer inanmaklıkları ve
istemeklikleri riyâyıla olursa sonucu ser-gerdân
olurlar." (s. 17)*

Emr-i Ma'rûf-Nehy-i Münker (İyiliği emretmek - kötülüğü engellemek)

Müslümanlar iyi, doğru ve güzel olanı emretmek, yapılmasını sağlamak ve teşvik etmek;

kötü olanı da engellemek ve insanların kötülöklere düşmesini önlemek ile yükümlüdürler. Üzerinde durduğumuz büyük zatlar da bunun önemini ve gerekliliğini dile getirmişlerdir:

Ahmed-i Yesevî:

*"Akil irsenğ irenlerge hizmet kılğul
Emr-i maruf kılğanlarğa izzet kılğul
Nehy-i münker kılğanlarğa hörmət kılğul
Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge."*

(Akıllı isen erenlere hizmet kıl sen;
Emr-i ma'rûf kılanlara izzet kıl sen;
Nehy-i münker kılanlara hürmet kıl sen;
O sebepten altmış üçte girdim yere.)
II / 19 (s. 64-65)

*"Emr-i maruf nehy-i münker bilip kılsa
Yatsa kopsa bir Hudâ'yı hâzır bilse"*

(Emr-i ma'rûf, nehy-i münker bilip kılrsa,
Yatsa, kalksa bir Hudâ'yı hâzır bilse.)
XVI/7(s.142-143)

Yunus Emre:

*"Emr-i ma'rûf bu dem kaldı bid'at gelüp
sünnet öldi
Nasibli nasibin aldı saladur kudse gideliim."
218/4(s.233) Hacı*

Bektaş-ı Velî:

"Şeriat makamları:

*Onuncu makâmı emr-i ma'rûf ve nehy-i
münkerdür ve ya'ni eylüği buyurmakdur ve hem
yaramaz işlerden sakındurmakdur." (s.22)*

Kur'an ve Kur'an İle Amel

Kur'an-ı Kerim, İslâmiyet'in temel kitabıdır. Müslümanlar, yaşayışlarını Kur'an'a göre sürdürmek zorundadırlar. Kur'an'da emredilenleri yapmak, yasaklananlardan da kaçınmak gerekir. Ayrıca Kur'an sadece yüzünden okunmakla yetinilecek bir kitap değildir. Kur'an'ı okuyup anlamak ve yaşayışımızı ona göre düzenlemek zorun-

dayız. Ahmed-i Yesevî ve Yunus Emre de bu hususları bazı şiirlerinde öz bir şekilde dile getirmişlerdir.

Ahmed-i Yesevî:

*"Könğlüm katıĝ tilim açıĝ özüm zâlim
Kur'ân okup amel kılmaz yalĝan âlim"*

(Gönlüm katı, dilim acı kendim zâlim;
Kur'an okuyup amel kılmaz sahte âlim.)

1/9 (s. 50-51)

"Dür ü güher sözün âlemge saçsa
Okup ukxa kelâm-ı Haknı açsa"

(İnci, cevher sözüm âleme saçsa,
Okuyup anlasa, Kur'ân'ı açsa.)

XLII/36(s.272-273)

Yunus Emre:

*"Kâf daĝı zerrem degül ay ü güneş bana kul Aslum
Hak'dur şek degül mürşiddür Kur'an bana"*

12 / 2 (s.29)

*"Gönül tolu zulmetdür işlediği bid'atdür
Bu niçesi ümmetdür Kur'an yolına gir"*

mez

115/4(s.124)

*"Okudun yidi Mushaf'ı tâat getürürsün sâfi
Çünkü amel eylemedün gerekse var yüz bin*

oka"

366 / 5 (s.369)

*"Okınan Kur'ân'a kulak tutulmaz
Şeytanlar semirdi kuvvetli oldı"*

387 / 7 (s.389)

Hacı Bektaş-ı Velî'nin **Makâlât'** ında, Kur'ân'a inanmanın iman esaslarından olduğu, Allah'ın hükümlerinden birini inkâr etmenin insanı küfre götürceği (s.31,32) belirtilir ve birçok konuda âyetler delil olarak sunulur (s.3, 4, 5, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 33, 34, 35, 36, 39, 40, 41, 42, 44,

47, 52, 53, 54, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 74, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 93, 95, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 106, 107, 110, 111).

Hz. Peygamber ve Sünnetine Bağlılık

Ahmed-i Yesevî de, Yunus Emre de, Hacı Bektaş-ı Velî de, Hz. Peygamber'e bağlanmaya ve sünnetine uymaya çok önem verirler, hep bu yönde tavsiyelerde bulunurlar.

Ahmed-i Yesevî:

*"Ümmet bolsanĝ ĝarıblerge tâbi bolĝil
Ayet hadîs her kim aytsa sâmi holĝil"*

(Ümmet olsan, gariplere tâbi ol sen;
Âyet, hadis her kim dese sâmi ol sen.)

I / 5 (s.48-49)

*"Sünnetlerin muhkem tutup ümmet boldum'
Yir astıĝa yalĝuz kirip nürĝa toldum"*

(Sünnetlerini muhkem tutup ümmet oldum
Yer altına yalnız girip nurla doldum.)

I / 23 (s.56-57)

*"Mü'min irmes hikmet iştip yıĝlamaydur
İrenlerni aytkan sözün tınglamaydur
Ayet hadîs mazmûnını anlamaydur
Bol rivâyet Arş üstide kördüm muna"*

(Mü'min değil, hikmet iştip ağlamıyor;
Erenlerin dediđi sözü dinlemiyor;
Ayet, hadîs mânâsını anlamıyor,
Bu rivayeti arş üstünde gördüm işte.)

III / 9 (s.68-69)

*"İşksızlamı hem cânı yok hem imânı
Resûlu 'llâh sözün aydım manâ kânı
Niçe aytsam işitküçi bilgen kanı
Bî-haberge aytsam köngli katar dostlar"*

(Aşksızların hem canı yok, hem imânı;

**Rasûlullâh sözünü dedim, mânâ kâni,
Nice desem, işitici, bilen hani?**

Habersize desem, gönlü karışır dostlar.)
XXI/3 (s.162-163)

"Fâsık fâcir hevâ kılıp yirni basmas
Rûze namâz kazâ kılıp misvâk asmas
Resûlu'llâh sünnetlerin közge ilmes
Günâhları kimdin künge artar dostlar"

(Fâsık, fâcir havalanıp yere basmaz;
Oruç, namaz kazâ kılıp misvâk asmaz;
Resûlu'llâh sünnetine değer vermez;
Günahları günden güne artar dostlar.)
XXI/9(s.164-165)

"Ümmet bolsang Mustafâ'ğa pevrev bolğıl
Ayğanların cân u dilde sin hem kılğıl
Kiçe kâyim kündüzleri sâyim bolğıl
Çın ümmetni rengi misl-i saman irür"

(Ümmet olsan, Mustafa'nın peşinde ol sen;
Dediklerini can ve gönülden hem kıl sen;
Gece ayakta, gündüzleri oruçlu ol sen;

Gerçek ümmetin rengi tıpkı saman olur.)
XXXI/7(s.214-215)

"**Sünnetlerin muhkem tutup ümmet bolğıl**
Kiçe kündüz dürrûd ayıp ülfet bolğıl"

(**Sünnetlerini sıkı tutup ümmet ol sen,**
Gece gündüz selâm verip ülfet ol sen.)
XXXI/ 8 (s.214-215)

"Tengri Taâlâ sözün **Resûlu'llâh sünnetin**

İnanmağan ümmetin ümmet dimes
Muhammed"

(Tanrı Taâlâ sözüne, **Rasûlullâh sünnetine**
İnanmayan ümmetine ümmet demez Muhammed.)
XLV/4(s.288-289)

Yunus Emre:
"**Hadîsdür Mustafâ'dan ışkıla ikrâr didi**
Binde bir ârif bunu bakup okıyubilmez"
110/7(120)

"Eydürisem eyâ gönül kanı farıza **yâ sünnet**
Eydür ki yok teşviş yime bu seviye amelirmez"
104/6(s.115)

"Yûnus'un sözi şî'irden amma aslı (dur) ki-
tâbdan
Hadîs ile dinene key (bilgi) sadık olmak
gerek"

137 / 9 (s.148)

"**On iki bin hadîsi cem' eyledi Mustafâ**
Anı işitdün meğer şerhile söz satarsın"

248 / 7 (s.259)

"**Dutulmaz oldu peygamber hadîsi Halâyık**
cümle Hak'dan utlu oldu."

387 / 8 (s. 389)

"**Sen ana ümmet ohgör o seni mahrum komaz**
Her kim anun ümmetidür sekiz Cennet
yiridür

Her kim anun sünnetiyle farzını kâim tutar
Ne diyem ki akıbet sorı-hisâbdan beri-dür."

81 / 4-5 (s.96) Hacı

Bektaş-ı Velî:

"Biregü ..... veyâhüd Muhammed-i Mus tafâ'ya
inkarla baksa veyahüd Muhammed 'ün sehâ- beleriniün
birin nâ-hak bilse, dükeli işlediği amelleri hebâen
mensura olur." (s.31, 32)

Hacı Bektaş-ı Velî, başka bir yerde de
Hz.Peygamber'in şefaati olduğu işaret etmektedir:

"... Ka'be kibleünüz, Kur'an inandığınız,
Muhammed Mustafâ aleyhisselâm şefâatcınız, Adem
aleyhisselâm atanuz ..." (s.80)

Yine o, kitabının sonunda, Kur'an'ın yanında
Hz.Peygamber'in hadislerine atıfta bulunmak tadır:

"Bâkî mübârek haberler Kur'an tefsirinde ve ehâdîs-
i nebevide ve tezkiretü'l-eviyâda ma'lûm ola." (s.111)

İbadetler

Peygamberimiz bir hadisinde şöyle buyur maktadır:

*"İslam beş şey üzerine bina edilmiştir: Allah'dan başka ilâh olmadığına ve Muhammed ' in O'nun kulu ve rasûlü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmak."*9

Bu hadiste belirtilen hususlar, Allah'ın müslü manlara emrettiği başlıca ibâdetlerdir. Bunlar kelime-i şehâdet getirmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve oruç tutmaktır. Bunların her biri Kur'an'da çeşitli ayetlerde emredilmiştir ve müslümanların bu ibadetleri yerine getirmeleri gerekir. İşte Ahmed-i Yesevî, Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Velî, söz konusu ibâdetlerin yerine getirilmesi üzerinde hassasiyetle durmuşlardır. Onların bunlarla ilgili olarak söyledikleri şunlardır:

Ahmed-i Yesevî:

*"Ey kul Ahmed sin bu kün kılğıl ibâdet tün ü kün
Dimegil ömrümdür uzun bilmem ki hâlîm ne
bolur"*

"Ey kul Ahmed, sen bugün, **kıl sen ibadet gece gündüz,**
(Deme sen ömrümdür uzun, bilmem ki hâlîm ne olur.)

LXIX/7(s.336,337)

*"Altmış üçke yaşım yitti öttüm gâfil
Hak emrini muhkem tutmay özüm câhil
Rûze namaz kaza kılıp boldum kâhil
Yaman izlep yahşılardm kiçtim muna"*

- (Altmış üçe yaşım yetti, geçtim gâfil; Hak emrini muhkem tutmadım, kendim câhil;

Oruç, namaz kazâ kılıp oldum kâhil;
Kötüyü izleyip iyilerden geçtim işte.)

I/10(s.51)

*"Arş üstide namaz okup tizim büktüm
Zârım ayııp Hakk'a bakıp yaşım töktüm"*

(Arş üstünde namaz kılıp dizimi büktüm;

Derdimi diyip, Hakk'a bakıp yaşımı döktüm.)

II/9(s.60-61)

*"Biş yaşımda bilim bağlap tâat kıldım
Tatavvu'la rûze tutup âdet kıldım"*
(Beş yaşımda tâbi olup tâat kıldım;
Baş eğerek oruç tutmayı âdet kıldım.)

II / 13 (s.62-63)

*"Bî-namâz u bî-tâatke birmes kuvvet
Fi'li za'if özü ma'yûb birmes himmet"*

(Namazsız, tâatsize vermez kuvvet;
Fi'li zayıf, ayıplıya vermez himmet.)

XVI/8(s.142-143)

*"Muhabbetini şevki birle yâr istegil
Rûze namaz Uğanımnı farzı bolğay"*

(Muhabbetin şevki ile yâr istegil
Oruç, namaz Kadir'imîn farzı olur.)

XXXVI/1 (s.232-233)

*"Fâsık fâcir hevâ kılıp yimi basmaz
Rûze namaz kazâ kılıp misvâk asmaz
Resûiu'llâh sünnetlerin közge ilmes
Günâhları kündin künge artar dostlar"*

(Fâsık, fâcir havalanıp yere basmaz;
Oruç, namaz kazâ kılıp misvak asmaz;
Resûiu'llâh sünnetine değer vermez;
Günâhları günden güne artar dostlar.)

XXI/9(s.164-165)

**"Cemâatke barmayın terk-i namâz kılğanlar
Şeytân birle bir yirde Derk-i esfel'de kördüm."
(Cemaate varmadan namazı terk kılanlar
Şeytan ile bir yerde, Derk-i esfel'de gördüm.)**
LIX/8(s.316-317)

Yunus Emre:

"Benden öğüt isterisen eydivirem bildiğümden"

Budur Çalab'un buyruğu tutun oruç kılun namâz"

109/2 (s.119)

"Müslümânâm diyen kişi şartı nedür bilse gerek Tanrı'nun buyruğun tutup biş vakt namâz kılsa gerek"

136/1 (s.146)

"Allah buyruğun dutgıl namâzun kılıp gıt-gil

Namâzun kılmayınca zinhar varmagıl işe"

"Evimde helâlime biş vakt namaz öğretgil

Öğüdün dutmazısa yazuğı yokdur boşa"

341/3-4(s.343, 344)

Hacı Bektaş-ı Velî:

"Şeriat makâmları:

.....

Üçüncü makâm namaz kılmakdur ve zekât virmekdür ve oruç dutmakdur ve güci yeterse hacca varmakdur ve hem ..." (s.19)

"Biregü diliyle îmân getirse ve gönliyle inanmasa veyâhûd öşrü zekâtı tamâm virmese veyâhûd hacca varuriken yoldan girü dönse ... dükeli işledüğü amelleri hebâen mensura olur"

(s.31-32) Bu

örnekler, Ahmed-i Yesevî, Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin ibadetler hususunda ne kadar hassas olduklarını ve ibadetlerin yerine getirilmesine ne kadar önem verdiklerini göstermektedir.

Dünyaya Bakış

Kâinattaki bütün varlıklar, Cenâb-ı Allah tarafından insanın emrine verilmiştir.¹⁰ İnsanoğlu, hayatını devam ettirmek ve yaşayışını kolaylaştırmak amacıyla uygun olarak dünyadaki her şeyden yararlanır. İslâm Dini'nde temel prensip dünyaya bu amaç doğrultusunda bakmak ve bu amaçla sınırlı olarak sarılmaktır. İnsanın yaratılmasındaki esas hikmet Allah'a kulluktur.¹¹ Müslüman da dünyayı ve dünyadakileri, bu amacını

gerçekleştirmesine yardımcı unsurlar olarak görür. Dünyalık makam mevki kazanmak ve dünyalık mal mülk biriktirmek ve yığmak, müslüman için esas amaç değildir ve olmamalıdır.

Müslümanın dünyaya bakışının böyle olması, onun dünya nimetlerinden istifade etmemesi, dünya işlerinden elini çekmesi demek değildir. Bilakis, kâinattaki her şeyin insanın emrine verilmiş olduğu bilinciyle, dünyadaki bütün nimetlerden, haram-helâl ölçüsüne riayet ederek, en iyi şekilde yararlanmak gerekir. Müslüman için dünyanın vâsıta olmaktan çıkarılıp, amaç haline getirilerek, dünyalık elde etmek için meşruiyet sınırları dışına çıkılması doğru değildir.

İslâm alim ve ediplerinin dünyaya bakışları bu doğrultudadır; dünyâyı amaç olmaktan çıkarmak anlamında, *"dünyayı terk"* kavramı geliştirmişlerdir. Ahmed-i Yesevî, Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin dünyaya bakışları da aynı şekildedir. Hatta Ahmed-i Yesevî, dünyaya aşırı bir şekilde dalıp amaç haline getirmeyi *"dünyaya tapmak"* olarak nitelendirmiştir.

"Dünya'perest nâ'cinslerdin boyun tavla Boyun tavlap deryâ bolup taştım muna."

(Dünyaya tapan soysuzlardan yüz çevir; Yüz çevirip, deniz olup taştım işte.)

I/7(s.50-51)

Yunus Emre, dünyanın geçiciliği, insanın mutlaka bir gün bu dünyayı terkececeği ve bu yüzden dünyaya bağlanıp kalmaması gerektiği üzerinde durur:

"Bu dünyeye gelen kişi âhir yine gitse gerek Müsâfirdür vatanına bir gün sefer itse gerek."

139 / 1 (s.149)

"Dünyayı elden bırak olmagıl Hak'dan ırak Ser-mâye kendüs'olmuş varlıklar yuyanlara"

331/4(s.336)

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makâlat'ında da "dünyayı terk" üzerinde durulmaktadır:

"Âbidlerün tâatlan ... nefsi arzuların istemeyüp dünyâyı terk idüp âhireti sevmekdür." (s.4)

"Ve hem mü'minlere dünyâ sevmekliĝ be-gâyet ulu noksandur. Nitekim Rasûl Hazreti aleyhi's-selâm buyurur:

"Dünyâ sevgisi her hatanın başı, onu terk etmek ise ibâdetin esasıdır."

"Ya'ni dünyâ sevmeklik dükeli günahların başıdır ve dünyâyı terk itmeklik dükeli ibâdetlerin başıdır." (s.110-111)

Dünya-Ahiret İlişkisi

Biraz önce de üzerinde durulduğu gibi, mü'min için dünyalık elde etmek amaç değil, kulluğunu daha iyi yapmasını kolaylaştıracak araçtır. İnsan bir gün mutlaka ölecek¹² ve dünyada yaptığı-ettiği her şeyden hesap sorulacaktır.¹³ İşte mü'minin bu hesaba hazır olacak şekilde yaşayışını düzenlemesi gerekir. Bu hazırlığın yeri dünyadır. Bizim incelediğimiz büyük zatlar da buna özellikle vurgu yapmışlardır:

Ahmed-i Yesevî:

"Tiriglikde din nevbetin yahşı urĝıl

Ahiretning esbâbım munda kurĝıl

Kul Hâce Ahmed îmân üzre tâyib bolĝıl

Îmân birlen barĝan kullar ölmes irmiş."

(Dirilikte din nevbetini iyi vur sen; Ahiretin esbâbım burada kur sen;

Kul Hâce Ahmed, imân üzre tevbeli ol sen;

Îmân ile varan kullar ölmez imiş.)

XXXV/11 (s.230-231)

Yunus Emre:

"Fâni dünyâyı n'ideliüm bâki evine gideliüm Armaĝan gerek dostumdan bunda yükin dutsun dimiş."

122/3 (s.130)

"Bu dünyâyı elden bırak âhirete eyle yerak Erenlerden olma irak gel ikrar it erenlere"

314/7 (s.321)

Hacı Bektaş-ı Veli:

"İmdi aziz-i men! Bu dünyalık irkenler dünyâ malını cem' idenler yârın âhiretde dürlü dürlü azâb-lardan nite kurtulsardur" (s.6)

Ahmed-i Yesevî, ahirete hazır olmak gerektiğini de şu sözlerle ifade eder:

"Küllü yevmin beterrün didi hak Mustafâ

Ümmet bolsang kulak salĝıl ehl-i vefa

Yahşılarnı ecrin birür bedge ceza

Kıyâmet kün cezâların tartar dostlar"

("Küllü yevmin beterrün." dedi hak Mustafa-fa;

Ümmet olsan, kulak sal sen, ehl-i vefa;

İyilerin ecrini verir, kötüye ceza;

Kıyamet günü cezalarını çeker dostlar.)

XXI/8 (164-165),

"Min yigirme törtke kirdim Hakdın yırak

Ahiretka barur bolsam kanı yarak

Ölgenimde yıĝlıp urung yüz ming tayak

Ol sebebdin Hak'ka sıĝınp kildim muna"

(Ben yirmi dört yaşa girdim, Hak'tan uzak;

Ahirete varır olsam, hani hazırlık?

Öldüğümde toplanıp vurun yüz bin dayak;

O sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte.)

IV/4(s.70-71)

Ahirete hazır olmak hususunda Yunus Emre de şunları söyler:

"İşitdün Mustafâ'yı kim bu yir yüzinde kalmadı

Şunu söyle bilüriken yeragin nişe kılmazsın"

235/8(s.248)

"İsrafil sûrı ura yir yüzi divşürile

Harâb ola berr ü bahr çarh-ı felek yoyıla

Kimse varmaya bunda cümlesi vara anda

Ol pâdişâh önünde Hak terâzû kurıla

İyân ola cümle iş kurtılmaya yâd-biliş

Gel fülân ibn-i filân her bir kula kıĝırıla"

306/1-3 (s. 313-314)

Dört Halife

Bilindiği üzere, Hz.Peygamber'in vefatından sonra halife olan Hz.Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz.Ali ile, onların dönemi İslâm tarihi içinde çok ayrı bir öneme sahiptir. "Hulefâ-i

Râşidîn Dönemi" denilen bu dönem, Hz.Peygamber'den sonraki İslâm tarihi için de, idarî ve siyasî bakımdan örnek bir dönem olarak kabul edilir. Buna rağmen, onların hilâfet makamına geliş ve getirilişleri ile, özellikle son iki halife zamanındaki bazı uygulamalar, tarih içinde, değişik İslam toplumları arasında çeşitli ihtilafların temelini oluşturmuştur. Hatta onlara dayalı mezhepler ortaya çıkmış ve gruplaşmalar meydana gelmiştir. Bu mezhep ve gruplaşmaların izleri günümüzde de kısmen devam etmektedir.

"*Hulefâ-i Râşidîn*" (Râşit Halifeler) de denilen dört halifeye bütün müslümanların hürmeti sonsuzdur. Hiç bir fark gözetilmeden hepsinin adı saygı ile anılır. Ancak, bahse konu olan hilâfete geliş şekli ve bazı uygulamaları temel alarak ortaya çıkmış bazı mezhep ve gruplar, dört halifeden bazıları hakkında aynı hassasiyeti göstermemektedirler.

Bizim kültür tarihimizde de Hulefâ-i Râşidîn genel olarak, aralarında hiç bir ayırım yapılmadan hürmetle anılır, isimleriyle birlikte mutlaka saygı ifadeleri kullanılır ve örnek kimseler olarak kabul edilir. Ancak tarih içindeki mezhepleşme ve gruplaşma gerçeği bizim kültürümüze de yansımıştır. Meselâ, toplumumuzun bir gerçeği ve ayrılmaz parçası Alevîler ile, Hacı Bektaş-ı Velî'yi pir kabul eden Bektaşîler, Hz.Ali dışındaki halifelere aynı gözle bakmazlar.

Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre'nin dört halifeye bakışları birbiriyle paralellik arz etmektedir ve bizim kültürümüzün genel yapısını yansıtmaktadır.

Ahmed-i Yesevî, dört halifeden her biri için ayrı ayrı birer "*Hikmet*" yazmıştır. Bu hikmet lerinde, çeşitli özelliklerini öne çıkararak onları öğmektedir. Biz burada dört halifeden her biri için yazdığı hikmetlerin birinci beyitlerini vererek yetinmek istiyoruz:

Hz. Ebu Bekir:

"Körge zaman Ebâ Bekr-i Sıddîk'dur

Üstün bolup tayanğan Ebâ Bekr-i Sıd'

dîk'dur"

(Gördüğü an inanan **Ebâ Bekr-i Sıd-dîk'**dir;

Üstün olup dayanan **Ebâ Bekr-i Sıd' dîk'**dir.)

XLVI/1 (s.290-291)

Hz.Omer:

"İkincisi yâr bolğan adâletliĝ Ömer'dür

Mü'minliĝda yâr bolğan adâletliĝ Ömer'dür"

(İkincisi yâr olan adaletli Ömer'dir;

Mü'minlere yâr olan adaletli Ömer'dir.)

XLVII /1 (s.292-293)

Hz. Osman:

*"Üçünçisi yâr bolğan **Osmân-ı bâ-hayâdur***

*Her nefesde yâr bolğan **Osmân-ı bâ-hayâdur"***

(Üçüncüsü yâr olan haya sahibi Osman'dır;

Her nefeste yâr olan haya sahibi **Os-man'**dir.)

XLVIII /1 (s.294-295)

Hz.Ali:

*"Tördünçisi yâr bolğan şîr-i Hudâ **Alî'**dür*

*Hem Mi'râcda yâr bolğan şîr-i Huda **Alî'**dür"*

(Dördüncüsü yâr olan Hak arslanı Alî'dir;

Hem Mirâc'da yâr olan Hak arslanı Alî.)

XLIX/1 (s.296-297)

Ahmed-i Yesevî başka bir hikmetinin bir mısraında da,

Hulefâ-i Râşidîn'in hepsinin ismini zikreder:

"Ğurbet tigdi Mustafâ dik irenlerĝa

Otuz üç ming sahabe hem yârânlarĝa

Ebû Bekir Ömer Osmân Murtazâ'ĝa

Ğurbet tigdi alarĝa hem aydım muna"

(Gurbet değdi Mustafa gibi erenlere,

Otuz üç bin sahabe ve yaranlara,

Ebû Bekir, Ömer, Osman, Murtaza'ya,

Gurbet değdi onlara hem, dedim işte.)

VIII / 3 (s.94-95)

Yunus Emre de, dört halifeyi hürmet ve tazimle anar:

*"Ebu Bekr ü Ömer ol dîn ulusu
Aliyy'i Murtazâ Osman benümdür."*
31/3 (s.48)

*"Muhammed'i yaratdı mahlûkat şefkatinden
Hem Ali'yi yaratdı müminlere fazlından"*
249 / 4 (s.260)

*"Ebû Bekrile Ömer yüzlerinden nûr tamar
Sinesi tolu Kur'ân Osmân-ı Affân /canı"*
396 / 7 (s.395)

Hacı Bektaş-ı Velî, Hz. Peygamber ve dört halifeyi, birbirinden ayrılması mümkün olmayan bir elin beş parmağı gibi bir bütün olarak görmektedir:

"Ve hem Muhammed Aleyhi's-selâm baş parmak gibidir; Ebû Bekir radıya'llâhu anh şehâdet parmağı gibidir; Ömer radıya'llâhu anh orta parmak gibidir; Osman radıya'llâhu anh taharet parmağı gibidir; Ali kerrema'llâhu vecheh kiçi (küçük) parmak gibidir..."
(s.78)

Dört Kapı

İslam tarihinde, hatta günümüzde bir tasavvuf gerçeği vardır. Bu, tasavvufun özünü kabul etme yenlerin dahi reddetmeleri mümkün olmayan bir gerçektir. Hicri ikinci asırda başlayan tasavvuf anlayışı, asırlar ilerledikçe bütün İslâm âlemine yayılmıştır. Hatta, Türkler arasında tasavvuf hareketinin İslâmiyet'in kabulüyle paralel yayıldığı kabul edilir (Köprülü, 1976). Bu bakımdan bizim tarihi kültürümüzde, şiir ve edebiyatımızda tasavvuf anlayışının önemli izleri ve yeri vardır.

Tasavvuf geleneğinde, kişilerin, manevî bakımdan kendilerini geliştirmeleri ve yükseltmeleri için çeşitli eğitim yolları ortaya konulmuştur. Bu eğitim sürecinden geçen kişilerin bir takım merhaleler katettikleri ve bazı manevî kazanımlar elde ettikleri kabul edilir. Bu merhaleler ve manevî kazanımlar için bazı tabir ve kavramlar kullanılır. İşte bu tabir ve kavramlardan bir kısmı da,

"dört kapı" olarak topluca isimlendirilmiş bulunan "şeriat, tarikat, marifet ve hakikat" tir. Bu dört kapı kavramı, bir müridin birbirini takip eden dört merhaleyi ve kat ettiği bu merhaleler sayesinde elde ettiği manevî kazanımları ifade eder. Mürid, "şeriat" kapısından girer, "tarikat" ve "marifet" merhalelerini de aşarak "hakikat" e ulaşır.

Ahmed-i Yesevî, Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin tasavvuf anlayışlarında da büyük ölçüde bir benzerlik görülmektedir (Yılmaz, 1993; s.26-29). Bu çalışmada bu benzerlik ve bütünlüklerin tamamını ele almadık. Ancak bir örnek teşkil etmesi için yukarıda belirttiğim, "dört kapı", yani "şeriat, tarikat, hakikat ve marifet" kavramlarına verdikleri önemi vurgulayan örneklerle yetindik. Onların bu dört kavramla ilgili olarak söylediklerinin bir kısmı şöyledir: Ahmed-i Yesevî:

*"Tarikatdur bu yol atın bilse dervîş
Marifetni meta'idin alsa dervîş
Özge yollar bâd-ı hevâ sansa dervîş
Hakikatnu meydânında ir ol bolur"*

(Tarikattir bu yol, adımı bilse derviş,
Marifetin metâından alsa derviş,
Başka yollar beyhudedir, sansa derviş,
Hakikatin meydanında er o olur.)

XXVI/6 (188-189)

*"Marifetning bûstânında cânıng birgen
Muhabbetning meydânında baş oynagan"*

*Hakikatning deryâsıdın gevher alğan
Ğavvâs yanglığ ol deryâdın çıkmas bolur"*

(Marifetin bostanında canını veren,
Muhabbetin meydanında baş oynayan,
Hakikatin denizinden cevher alan
Dalgıç gibi o denizden çıkmaz olur.)

XXVIII /3(s.194-195)

*"Tarikatke şeriatsız kirgenlemi
Şeytân kilip îmânını alur irmiş
Uşbu yolu pîrsiz davâ kılğanlarını
Sersân bolup ara yolda kalur irmiş"*

(Tarikate şeriatı girenlerin
Şeytan gelip imanını alır imiş.
İşbu yolu pirsiz dâva kılanları
Şaşkın olup ara yolda kalır imiş.)

XXXII/1 (s.216'217)

*"Şeriatı tarikatı biley diseng .
Tarikatı hakikatke ulay diseng
Bu dünyâdın dürr ü güher alay diseng
Candan kiçken hâs kulları alur irmiş"*

(Şeriatı, tarikati bileyim desen,
Tarikatı hakikate ekleyim desen,
Bu dünyadan inci, cevher alayım desen,
Candan geçen seçkin kulları alır imiş.)

XXXII / 6 (s.218-219)

*"Şeriatda tecrîddür dünyâsını terk itmek
Terk itmeyin dünyânı Hak'nu söydüm dimesün"*

*Tarikatda ten canın terk itmeki tecrîddür
Terk itmeyin ten canın tecrîd boldum dimesün"*

***Hakikatda** harâmdur bir Huda'dın özgesi
Andağ bolmay âşıklar didâr ârzü kulmasun"*

(Şeriatte tecrittir dünyasını terk etmek;
Terk etmeden dünyayı, Hakk'ı sevdim, de'
mesin.

Tarikatte ten canın terk etmesi tecrittir;
Terk etmeden ten canın, tecrit oldum, de-
mesin.

Hakikatte haramdır bir Hüda'dan başkası;
Öyle olmadan âşık, didar arzu kılmasın.)
LXII/5-6-7 (s.322-323)

"Su âlemde rüsvâ bolup kan yutmasang
Şeriatda tarikatda pır tutmasang
Hakikatda can u tendin pâk ötmeseng
Gafletlerdin sini ne dip cüdâ kılsun"
(Bu âlemde rüsvâ olup kan yutmasan,
Şeriatte, tarikatte pir tutmasan,
Hakikatte candan, tenden tam geçmesen,
Gafletlerden seni ne diye ayırırsın?)

XVI/3 (s.140-141)

Yunus Emre:

*"Ewel kapu şerî'at emr ü nehyi bildürür
Yuya günahlarını her bir Kur'ân hecesi"*

*İkincisi tarikat kulluğa bil baglaya
Yolu toğru varanı yarlıgaya hocası"*

*Üçüncüsü ma'rifet cân gönül gözün açar
Bak ma'nı sarâyına Arş'a değin yücesi"*

*Dördüncüsü hakikat ere eksük bakmaya
Bayram ola gündüzi Kadir oh. gicesi"*
351/34-5-6 (s. 351)

*"Şerî'at-Tarikat yoldur varana
Hakikat-Ma'rifet andan içeriü"*
290/8 (s.295)

*"Evvvel kapu şeriat geçse andan tarikat
Gönül evi ma'rifet ışk hakikat içinde"*
295/ 5 (s.300)

*"Bu şeriat güç olur tarikat yokuş olur
Marifet sarplık durur hakikatdür yücesi"*
351 /7 (s.351)

*"Dört kapudur kırk makam yüz altmış menzili
var
Ana irene açılır vilâyet derecesi"*
351/13 (s.352)

Hacı Bektaş-ı Velî:

*"Kul, Çalup Tanrıya kırk makamda irer,
ulaşur, dost olur. Ol kırk makâmın onu şeriat içindedür ve
onu tarikat içindedür ve onu ma'rifet içindedür ve onu
hakikat içindedür." (s.14)*

SONUÇ

Ahmed-i Yesevî'nin hikmetleri, Yunus Emre'nin
Divan'ı ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makâlât'ından
aldığımız örnekleri yan yana getirdiğimizde
görölmektedir ki, Türk kültür tarihinin üç önemli
kişisi de İslamî konu ve kavramlarda birbirine çok
benzeyen, paralellik arzeden fikirler

söylemişlerdir. Bu durum, geniş Türk coğrafyasının değişik yerlerinde, birbiriyle 1-1,5 asır yakınlıkta yaşamış üç büyüğümüzün İslam çizgisindeki bütünlüğünü göstermektedir. Her üçü de, Allah'a itaatın gerekliliğini ifade etmiş, günahlardan kaçınmayı ve tevbeyi tavsiye etmiş; ihlasla ibadetlere sarılmanın önemini vurgulamış; Kur'an ve Sünnete sarılmayı vazgeçilmez görev olarak arzetmişlerdir. Hulefa-i Râşidîn'e bakışları ortaktır. Tasavvufî anlayışta ortak kavramlarda buluşmaktadırlar.

Bu durum bizim tarihî kültürümüzdeki İslâmî çizginin bir bütünlük içinde olduğunu göstermektedir. Bu, aynı zamanda İslâmî temel kavramların Türkler tarafından nasıl anlaşıldığının da göstergesidir. "*Türk müslümanlığı*" veya "*müslümanlığın Türk yorumu*" gibi kavram ve söylemlerin içinin doldurulması da, ancak bu örneklerin sağlıklı bir şekilde ortaya çıkarılmasıyla mümkün olacaktır. Her toplumun İslam'ı yaşayış biçiminde bazı farklılıklar, farklı yansımalar mutlaka vardır. Ancak bu, özü hiçbir zaman değiştirmez. Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre'den seçip verdiğimiz örnekler de, İslamiyet'in özünün Türk Müslümanlığında veya İslamın Türk yorumunda değişmeden ve değiştirilmeden ifade edildiğini gözler önüne sermektedir. Konunun bu şekilde ortaya çıkarılması bizce günümüz açısından önem arz etmektedir.

Günümüzde, Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre, barışın, sevginin, aşkın, hoşgörünün sembol isimleri olarak ortaya konulmakta; sadece bu ve benzeri konular açısından ele alınmaktadır. Bütün bu hususlarda onların sembol isimler oldukları doğrudur, ancak onlar sadece o yönleri olan ve o yönleriyle yetinilecek şahsiyetler değildir. Tarihî kültür mirasımızın bu üç önemli şahsiyeti ve diğerleri, mutlaka bütün yönleriyle ele alınmalı ve öyle tanıtılmalıdır. Özellikle onların İslâmî konu ve kavramlarla ilgili yönleri ihmal edilmemeli ki, bizim tarihî kültür

mirasımızın İslâmî yönü ortaya çıksın ve sahip olduğu bütünlük ile, İslam'ın temel esaslarıyla uyum içinde bulunduğu görülebilsin.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makâlât çerçevesinde ele alınması ve öyle tanıtılması gerekir. Ne yazık ki, günümüzde bazı kişi ve çevreler, Hacı Bektaş Velî'yi bu bütünlük içinde sunmayarak Bektaşîleri ve Bektaşîliği Makâlât'taki Hacı Bektaş-ı Velî'den ayrı göstermeye çalışmakta dırlar. Halbuki yapılması gereken **Makâlât** 'taki Hacı Bektaş ile Bektaşîleri buluşturmak. Bu Bektaşîleri Sünnileştirmek değildir; bilakis onları Bektaşî olarak kalmalarına rağmen, Bektaşîliğin tarihî temeli ve süreci ile buluşturmak ve meseleyi yerine oturtmaktır.

Bunların böyle yapılması Sünnisi, Alevîsi ve Bektaşîsi ile, herkesin kendi kimliğiyle kalmasına rağmen, ortak bir çizgide buluşması sonucunu doğuracaktır ki, bu da millî birlik ve bütünlüğümüz için oldukça önemlidir.

Yaptığımız bu çalışmanın amacı, Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre'nin belli İslâmî konu ve kavramlar hakkında söylediklerindeki ortaklık, benzerlik ve bütünlüğü ortaya koymaktır. Mesele Ahmed-i Yesevî'nin Hikmetlerinin veya Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makâlât'ının, ya da Yunus Emre'nin Divan'ının incelenmesi değildir. Öyle bir inceleme onların eserlerinde ayrı ayrı bütün görüşlerini sistematik bir şekilde ortaya koyardı. Halbuki bizim amacımız, biraz önce de belirttiğimiz gibi, ortaklık ve bütünlüğü tesbit etmek olduğu için, sadece, ortak görüş, tavsiye ve ifadelerini yakaladığımız kısımları bulup çıkardık. Onları da konularına göre tasnif ederek, karşılaştırmak üzere kısa bir girişten sonra arka arkaya sıraladık. Aldığımız metinlerin her birini ayrı ayrı yorumlamak ve açıklamalar yapmak hem bu çalışmanın amacı değildi, hem de çalışmamızın hacmini çok genişletirdi. Zaten mukayese amacı taşıdığı için, yaptığımızın bu amacı gerçekleştirmiş olduğuna inanıyorum.

AÇIKLAMALAR

1 Yunus Emre'nin hayatıyla ilgili tartışmalar oldukça uzundur. Hatta Anadolu'daki Yunus isimli kişiler ve Yunus Emre'nin mezarının bulunduğu yerler ayrıca tartışma konusudur. Bütün bunlar için bkz. Tatçı 1990: 12-43

2 Ahmed-i Yesevî'nin hikmetlerinden sonraki Romen rakamı kaçınıcı hikmet olduğunu, ikinci rakam, o hikmetin kaçınıcı beyiti olduğunu gösterir. Sayfa numarası da, kaynak olarak faydalandığımız, Prof.Dr. Kemal Eraslan'a ait **Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler** kitabının sayfasıdır

3 Hacı Bektaş-ı Velî'nin sözlerinden sonraki sayfa numaraları, M.Esad Coşan tarafından yapılmış **Makâlât** çalışmasına aittir.

4 Yunus Emre'nin şiirlerinden aldığımız örneklerden sonraki rakamlardan ilki, şiirin sıra numarasını, ikincisi de beyitin şiir içinde kaçınıcı beyit olduğunu ifade eder. Sayfa numarası da, kaynağımız olan Mustafa Tatçı'ya ait **Yunus Emre Divanı, II.** cildin sayfalarıdır.

5 Allah'a itaat birçok ayette, Rasulullah'a itaatla birlikte emredilmektedir. Bkz. Al-i İmran III, 32, 132; Nisâ IV, 59; Mâide V, 92; Enfâl VIII, 20, 46; Nûr XXIV, 54; Muhammed VIII, 33; Tegâbûn LXIV, 12.

6 ".. Çok samimi bir dönüşle Allah'a tevbe ediniz." Tahrir LXVI, 8.

7 "O, yaptıklarına sevinen, yapmadıkları şeylerle övülmeyi sevenlerin (onacaklarını) sanma. Onların azaptan kurtulacaklarını sanma. Onlar için acı bir azap vardır." Al-i İmrân III, 188.

8 "Sizden hayra çağırın, iyiliği emreden ve kötülükten alıkoyan bir topluluk olsun. İşte felâha erişenler yalnız onlardır." Al-i İmrân III, 104.

9 Buhârî, **Sahîh**, İmân 1 ve 2 ; Müslim, **Sahîh**, İmân 19; Tirmizî, **Sünen**, İmân 3.

10 (Allah) Göklerde ve yerde olan tüm her şeyi sizin hizmetinize sundu (musahhar kıldı). Câsiye VI, 13.

11 "Ben cin ve insanları ancak Bana kulluk etsinler diye yarattım." Zâriyat LI 56. "Gizleseniz de açıklasanız da, Allah onunla sizi hesaba çeker." Bakara 2/284.

12 "Her nefis ölümü tadacaktır." Ali İmrân III, 185 ; Enbiyâ 21/35; Ankebût 29/57.

13 "Siz içinizdekini gizleseniz de, açıklasanız da, Allah onunla sizi hesaba çeker." Bakara 2/284

L Ü G A T Ç E

Arıda: Orada.

Andan : Ordan.

Bile : Birlikte.

Bunda: Burada.

Donanmak : Süslenmek, giyinip kuşanmak.

Dükeli: Hep, hepsi, bütün.

Dün : Gece.

Dün ü gün : Gece ve gündüz.

Eyitmek : Demek, söylemek.

Gönenmek : Refaha kuşumak; sevinmek.

Hebâen Mensura: Boşuna harcanarak.

İrkmek : Toplamak, biriktirmek, yığmak.

Kâhil : Güçlü, kuvvetli.

Kığırılmak : Çağrılmak.

Kopısar: Haşrolmak; öldükten sonra dirilmek.

Kiçi: Küçük.öGöGG

Öküş: Çok fazla.

Onda: Orada.

Ondan : Oradan.

Tammak : Damlamak.

Toylanmak : Ziyafet vermek, yedirip içirmek.

Uçmak : Cennet.

Uş : İşte, şimdi; çünkü; ancak.

Utlu : Utangaç, mahcup; utanılacak.

Yatlu: Kötü, uğursuz, âdi, fenâ.

Yazuk: Günah, cürüm, suç.

Yerağ, Yeraç : Hazırlık.

Yığılmak : Sakınmak.

Yoyulmak : Ortadan kalkmak, silinmek, bozulmak.

Yumak : Yıkamak.

Yumacı : Yıkayan.

KAYNAKLAR

- AŞIKPAŞA-ZADE;(1332 /1916), Tevârih-i Âl-i Osman, İstanbul.
- BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmâil; (1981 / 1401), Sahîh, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- COŞAN, Prof. Dr. M.Esad; (1986), Hacı Bektaş-ı Velî, Makâlât, Seha Neşriyat, İstanbul.
- EL-ACLUNÎ, İsmail b. Muhammed; (1351, 1352), .Keşfü'l-Hafâ, HI, Dârü'l - İhyâi't -Türâsi'l Arabî, Beyrut.
- ERASLAN, Prof.Dr.Kemal; (1991), Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler, Kültür Bakan- lığı Yayınları, Ankara.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki; (1958), Menâ- kıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî "Velâyet-nâme", İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, M. FUAT; (1976), Türk Edebiyatında ilk Mutasavvıflar, Ankara.
- MÜSLİM, İmam Ebu'l - Hüseyin; (1981/ 1401), Sahîh, I-III, Çağrı yayınları, İstanbul.
- OCAK, Prof.Dr.Ahmet Yaşar; (1992), Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalen-derîler (XIV- XVII. yüzyıl), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- TATÇI, Dr. Mustafa; (1990), Yunus Emre Divanı, I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- TİRMİZİ, Ebû İsâ Muhammed; (1981/ 1402), Sünen, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- YILMAZ, Doç.Dr.Ali; (1993), "Ahmed-i Yese- vî'nin Hikmetleri ile Yunus Emre'nin Şiirle rinde Tasavvufi Muhteva Benzerlikleri",Milletler Ara- sı Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri, (26-29 Mayıs1993), Kayseri.

**THE ENTIRETY IN THE ISLAMIC
LINES OF AHMAD-I YASAWI, YUNUS EMRE AND HAJI BEKTASH-I WALI**

Prof.Dr.Ali YILMAZ

Ankara University, Faculty of Theology

ABSTRACT

After accepting Islam, some of the Turks started to immigrate from Middle Asia, their mainland, to the West. This immigration stopped after dwelling in Anatolia. It even extended so as to include the whole Balkans during the powerful periods of Ottoman Empire. So a Turkish region was formed extending from Middle Asia to Anatolia, to the Balkans. At the same time it paved the way to the transportation of the religious beliefs, the way of living and the culture, and consequently a religious and cultural Turkish-Islamic geography was born beside the physical geography. So the knowledge and culture that improved in Middle Asia were transported to Anatolia by the Muslim and Turkish scientists, and this means the transportation of the religious, scientific and cultural entirety.

In this wide geography very famous persons grew up. The three important names among these famous persons are Ahmad-i Yasawi, Haji Bektash-i Wali and Yûnus Emre. Ahmad-i Yasawi, who lived and deceased in Middle Asia, and Haji Bektash-i Wali, who immigrated from Middle Asia to Anatolia and lived there, and Yûnus Emre, who entirely belonged to Anatolia, are the bridge connecting the mentioned geography with each other, are also the mirror of the historical aspect of our Islamic understanding.

This study shows the entirety in the Islamic lines of our three great masters comparatively. Their common views, advises and statements on some Islamic subjects- and concepts were discovered and brought together for comparison. We did not enter into interpretation not to disperse the subject and not to make it long, and so we left the word to them. Consequently it is understood that all of these three masters have common views, thoughts and advises in connection with the Islamic matters and concepts, and there is an entirety in their Islamic lines. All of them stated the necessity of the obedience to Allah and recommended repentence and avoidance from the sins. At the same time they all stressed the importance of embracing worships sincerely and advised embracing Islam as an unavowed duty. Their views about Khulafâ-ı Râshideen (Abû Bakr, 'Umar, 'Utman, 'Ali) are common. They meet round the common concepts concerning the mystical understanding.

To display these aspects of Ahmad-i Yasawi, Haji Bektash-i Wali and Yunus Emre will provide a big contribution to our national unity and entirety.

Key Words:

Ahmad-i Yasawi, Haji Bektash-i Wali, Yunus Emre, Islamic lines, Entirety.

Целостность в Исламском Мироззрении Ахмета Йесеви, Йунуса Эмре и Хаджи Бекташи Вели

Проф. Др. Али Йылмаз

*Преподаватель Факультета Теологии Анкарийского Университета
Декан Факультета Теологии Университета Джумхурийет*

РЕЗЮМЕ

После принятия Ислама часть тюрков начали переселяться из своей родины, т.е. Средней Азии, на запад. Переселение прекратилось, когда они разместились в Анатолии. Во времена Османской империи оно однако расширилось на территорию, охватывающую Балканы. Таким образом образовалась Тюркская география, протянувшаяся из Средней Азии к Анатолии, к Балканам. В то же время это переселение обеспечивало и перевод религиозных поверий, жизненного уклада и культуры, в результате чего образовалась, наряду с физической, и религиозно-культурная Тюрко-исламская география. Так, наука и культура Средней Азии были транспортированы тюркскими мусульманскими учеными в Анатолию. В то же время это означает транспортировку религиозной, научной и культурной целостности.

В этой широкой географии появились многие выдающиеся личности. Трое из них - Ахмед Йесеви, Хаджи Бекташи Вели и Йунус Эмре. Ахмед Йесеви, живший и умерший в Средней Азии; Хаджи Бекташи Вели, переселившийся из Средней Азии в Анатолию и живший там; а также Йунус Эмре, всецело принадлежащий Анатолии, являются мостами, связующими упомянутые географии. Они в то же время являются зеркалом исторического аспекта нашего понятия Ислама.

Данное исследование сравнивает целостность в исламском мироззрении наших троих вышеуказанных мастеров. Установлены и поставлены в ряд для сравнения их общие взгляды, советы и мысли о некоторых основных темах и понятиях Ислама. В целях лаконичности мы удержались от интерпретации и предоставили слово им самим. Результат показывает, что все они имели общие взгляды, советы и мысли в исламских темах и понятиях, и имеется целостность в их исламском мироззрении. Все трое выражали необходимость повиновения Аллаху, советовали избегать от грехов и раскаиваться, подчеркивали важность послушания Корану и Сунне, как обязательная должность. Их взгляды на Хулефа-и Рашидин являются общими. Они имеют также общие суфийские понятия.

Обнаружение этих аспектов Ахмета Йесеви, Хаджи Бекташи Вели и Йунуса Эмре внесет большой вклад для национального единства и целостности.

Слова-ключи :

Ахмет Йесеви, Хаджи Бекташи Вели и Йунус Эмре, Исламское Мироззрение, Повиновение Аллаху, Целостность

